

TIJDSCHRIFT
VOOR
INDISCHE
TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE.

UITGEGEVEN DOOR HET

**BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN
EN WETENSCHAPPEN.**

ONDER REDACTIE

Dr. J. BRANDES

EN

Mr. J. H. ABENDANON.

DEEL XXXIII.

²
BATAVIA.
ALBRECHT & RUSCHE.

's HAGE.
M. NIJHOFF.

1890.

EENIGE MEDEDEELINGEN

OVER

SOEMBA

DOOR

J. DE BOO VAN ALDERWERELT.

Het eiland Soemba wordt bewoond door de heidensche Soembaneezen. Te Waingapoe, waar de civiel gezaghebber van Soemba en onderhoorigheden gevestigd is, vindt men echter hoofdzakelijk Mohammedaansche Endeneezen, eenige Arabieren, Boegineezen en Chineezzen; te Memboro (standplaats van een posthouder) weder Endeneezen en te Melolo, waar ook een posthouder gevestigd is, en te Kabaniroe Savoneezen. Mannen, vrouwen en kinderen zullen deze laatsten een duizend personen sterk zijn, waaronder een zeker aantal Christenen; Mohammedanen vindt men onder hen niet. Deze negorijen zijn de zoogenaamde kampongs van het Goevernement, waar het half en half rechtstreeks bestuurt.

De bewoners van Soemba beweren niet alleen altijd op Soemba geweest te zijn, maar ook dat de andere eilanden als Java, Bali enz. van uit Soemba bevolkt zijn. Er bestaat bij hen ook een overlevering dat Manggeraai vroeger aan Soemba zou verbonden zijn geweest. Zij behooren tot de sluikharige rassen. Kroeshaar, als bijv. van de Timoreezen, Bergendeneezen en een deel der Savoneezen, komt bij hen niet voor. Golvend haar vindt men echter sporadisch. Men vindt bepaald kroeshaar wel aan de kusten, doch deze kroesharige Soembabewoners zijn meestal van Endeh en een en-

kele maal van Solor ingevoerde slaven en ook wel eens bij Soembaneezen van gemengd Soemba-Savoe of Soemba-Endeh ras. Als een bewijs hoezeer kroeshaar uitzondering is, moge dienen dat Mabageengga, hetwelk kroeshaarig beteekent, een bijnaam is van de Soembaneezen, die zulk haar hebben. De huidskleur is donkerbruin, ofschoon men onder de vrouwen in oost-Soemba er vindt die even blank zijn als hare Javaansche zusters. In de nabijheid van Maandar (zuidkust) zag ik eenmaal een chocoladekleurig uiterlijk. Dit wezen had echter geen kroeshaar. Een onderzoek naar de afstamming leidde tot geen resultaat. De Soembaneezen zijn een mooi gebouwd ras menschen, gemiddeld grooter dan de Javanen. Sommige onder hen zijn even lang als Europeanen. Zij zijn verbazend beweeglijk en druk. De zelfgenoegzame, onbeweeglijke vervelende gezichten van inlanders op Java vindt men zelden of nooit onder hen; over het algemeen denoteert hun uiterlijk meer slimheid dan domheid. Lui zijn zij niet, maar zij werken op hun manier. Als zij den geheelen dag in de zon paard hebben gereden, gaan zij thuis komende languit liggen op hun balei-balei; een Europeaan gaat zitten in zijn luiaardstoel, wat vrij wel op hetzelfde neerkomt. De indruk van luiheid moeten zij op Europeanen wel maken, omdat bij zijn bezoek in een kampong niemand iets anders uitvoert dan naar hem kijken en over hem praten. In het Natuurkundig Tijdschrift voor N. I. Dl. 36 ¹⁾ zegt dan ook de heer TEIJSMANN dat zij te lui zijn om de miljoenen Lontarboomen af te tappen, die men op Soemba vindt. Nu is dit een werk voor slaven op Soemba en deze personen zijn te veel onderhevig aan overplaatsing en hebben te weinig vaste woonplaatsen dan dat zij tot tappen zouden kunnen overgaan. Bij het tappen van lontarboomen moet men volgens de op Soemba gevestigde Savoneezen dagelijks tweemaal tappen. Slaat men een dag over, dan heeft men op-

¹⁾ J. E. TEIJSMANN. Verslag eener botanische reis over Timor en de daaronder ressorteerende eilanden Samauw, Alor, Solor, Floris en Soemba p. 411 v. v.

nieuw eenige dagen noodig om den boom voor aftappen weder geschikt te maken. Afscheiden hiervan is ook de Soembanees geen liefhebber van toewak of zoetigheid in het algemeen.

Gaat men het uiterlijk der Soembaneezen goed na, dan vindt men een 3 tal scherp gescheiden gezichten :

1°. met een lange, rechte, smalle neus; deze personen zouden voor Europeanen van gemengd ras kunnen doorgaan. De neuswortel begint echter lager dan bij de Europeanen. Hun haar is geheel sluik, zij zijn meestal slank gebouwd, met fijne handen en voeten.

2°. met een kromme neus met naar binnen gebogen punt, een echte alfoerenneus; zij gaat meestal gepaard met sterk uitstekende jukbeenderen en voorhoofdsbeenderen en sterk ingevallen slapen. Het haar van deze personen is meestal eenigzins golvend. Zij zijn grof gebouwd en lang.

3°. met een wipneus, zeldzaam, vooral onder de mannen.

4°. een korte, rechte, dikke neus, die veelal gepaard gaat met een ronden schedel. Deze personen gelijken, op afbeeldingen afgaande, op de onder Duitsche suprematie staande Samao-eilanders.

Een platte echt Maleische neus ben ik nergens tegen gekomen.

De mannen dragen hun haar in een knoop achter, niet boven het hoofd, gebonden en daarover een hoofddoek of wat anders. Bij paardenjagen laten zij het meestal loshangen. De vrouwen hebben over het algemeen zeer weinig hoofdhaar; op de pudenda zijn echter mannen en vrouwen daarvan rijkelijk voorzien en ook onder de armen. Begroeide borsten vindt men zelden, baarden nooit. Sommige hebben een klein kneveltje, andere een soort sik, terwijl men nu en dan zeer dunne Engelsche bakkebaarden ziet. Meestal wordt het haar op het gezicht uitgetrokken met een tangetje; dat op de beenen wordt wel geschoren met een kapmes, waarmee ook het hoofdhaar van kinderen wordt geschoren, of

schoon een stuk van een flesch daarvoor ook wel dienst moet doen.

De vrouwen hebben leelijke borsten; men vindt bij haar wat dr. JACOBS in zijn „Bali en de Baliërs” mededeelt over de borsten der Balineesche vrouwen, namelijk een verdieping tusschen de tepel en de eigenlijke borst. Al waren echter de borsten fraai gevormd, dan zouden zij dit wel spoedig niet meer zijn, daar zij de gewoonte hebben wanneer zij eenmaal bevallen zijn de melk uit de borsten te knijpen. Men ziet soms een klubje van 5 à 6 vrouwen die water halen van die gelegenheid gebruik maken zich deze kuur te doen ondergaan. Te Napoe bij kaap Sasar is een rechtopstaande steen van ongeveer $1\frac{1}{2}$ Meter hoogte, wit van de uitgespoten melk. Niet alleen op Soemba is dit gewoonte. Ook Europeesche dames van Koepang geboortig doen dit. Zoo zag ik een dergelijke dame haar borsten uitknijpen in een kopje en de inhoud daarvan opdrinken door een Chinees, die beweerde zulks uitstekend was om een krachtige gezondheid te houden.

Ziekten komen onder de Soembaneezen weinig voor. Medicijnen zijn bijna geheel onbekend; tegen rhumatiek of stijfheid ten gevolge van paardrijden gebruiken zij fijn gekauwde koesambi- of tamarinde bladeren, die zij op het lichaam spuwen, na dat eerst flink gemasseerd te hebben; wonden ontstaan door een snede of anderzins binden zij dicht met een lap katoen of een reep gebangblad om het vuil eruit te houden en kijken er verder niet naar om; tegen kaskado, schurftige uitslag, gebruiken zij de bast van de kêtèpengboom (cassia sophera); wonden aan voeten en beenen ontstaan door in den regentijd in het hooge gras te rijden genezen zij door drooge klappers te raspen en te bakken en dit produkt met wat water vermengd er op te leggen. Een middel tegen koorts is hun niet bekend. Meestal worden om te genezen offers gedaan aan den marapoe. Menschen die ziek zijn mogen niet eten. In Europeesche medicijnen stellen zij vertrouwen; ook de vaccinatie vindt bij hen veel bijval.

Venerische ziekten en syphilis komen onder de inheemsche

bevolking niet voor. Onder de Savoneesche kolonisten vindt men echter veel venerische ziekten, en de losbandigheid in aanmerking genomen van de Savoneesche vrouw, vooral van den kleinen man, is het te verwonderen dat die ziekte zich niet meer uitbreidt. De mindere Soembances komt echter op dit punt minder met de Savoneesche vrouw in aanraking. De Soembaneesche maramba's in de buurt der Savoneesche kolonisten vragen nu en dan nog al eens om geneesmiddelen tegen kwalen, waartegen zij onder de kruiden in den omtrek geen geneesmiddel weten, zoodat zelfs de algemeen gebruikelijke en bekende daun meniran geen naam in het Soembaneesch heeft. De Soembaneesche vrouwen zijn dan ook op hare Savoneesche zusters erg gebeten.

Een kwaal waaraan echter de Soembaneesche mannen veel lijden is structuur, waarschijnlijk tengevolge van het rijden op ongezadelde paarden en een onmatig en te vroegtijdig gebruik van vrouwen. Het droit du seigneur tegenover hunne slavinnen en dat van maramba's ook tegenover vrije vrouwen is vrij wel onbeperkt en wordt op onbegrijpelijk jeugdigen leeftijd reeds uitgeoefend. Te verwonderen is het dan ook niet dat men door mannen die nog in de kracht van hun leven zijn moesten, om *tā tā āi pāmākū wāngoe*, (medicijnen tegen impotentie) wordt gevraagd. Boegineezen en Arabieren weten door daarvoor quasi medicijnen te geven menigmaal een goed paard te bekomen.

De vrouwen lijden tengevolge van de algemeene gewoonte van vruchtafdrijving ook nog al eens aan kwalen, waarvoor zij gezamenlijk met hunne echtgenooten hulp inroepen. Iemand in staat zijnde dergelijke soort ziekten te genezen, kan rekenen steeds van goede paarden voorzien te zijn.

Krankzinnigen vindt men zelden en meestal zijn zij voorwerpen van angst; men doet hen dan ook geen kwaad en zij mogen ook in de kampongs wonen. Bochels heb ik nooit gezien; kreupelen vindt men nu en dan, meestal echter tengevolge van het breken van een been bij paardrijden.

De bevalling van vrouwen heeft in zittende houding plaats.

Tijdens de bevalling wordt het vuur al aangelegd, waar zij dadelijk na de bevalling met de rug naar toe gaan zitten, ten einde de losgeraakte beentjes en spieren te doen krimpen, zooals zij zeggen. Niet alleen de Soembaneezen doen dit; het is een in de Timor Archipel algemeen gevolgde gewoonte, welke ook door te Koepang geboren Europeesche dames wordt gevolgd. Na de eerste bevalling zitten zij 30 dagen, na de 2^e 29 dagen, na de 3^e 28 dagen enz. bij het vuur. Het pasgeboren kind wordt maar wat afgeveegd met een lap en daarna ingewreven met klapperspuwsel; de nageboorte, jongere broer of zuster, *cri*, geheeten, wordt in een lap gewikkeld, in een mandje gepakt en boven het vuur in de kookplaats opgehangen. De naamgeving heeft dan nog niet plaats; deze wordt gegeven wanneer het kind wordt geschoren. Hiervoor wordt een feest gevierd in niets afwijkende van de andere Soembaneesche feesten, het *pāmāngo kikir ana* genaamd. Aan de opvoeding doet men niets. Bij rijke kabisoe's en maramba's krijgt het spoedig een slaaf of slavin, wiens meester (*oemboe*) of meesteres (*ramboe*) hij genoemd wordt en waardoor zijn eigennaam meestal in onbruik geraakt, tenminste die der maramba's, niet zoo zeer die der kabisoe's en slaven. Iemand bijv. zal algemeen bekend zijn als oemboe Katanga, terwijl zijn naam Lemoe alleen bij zijne verwanten bekend is. Ook van vrouwen spreekt men van Ramboe Ipoe in stede bijv. van Tanggo.

Maramba's hebben bij hun naam uit het dagelijksch leven nog een anderen naam, die alleen door gezanten wordt gezegd. De zoons van maramba's worden meestal aan een rijke kabisoe ter opvoeding gegeven. Deze moet dan voor hen zorgen en later een groot deel der huwelijks giften bij zijn huwelijk betalen, terwijl bij zijn overlijden zijn bezittingen dikwijls niet aan zijn kinderen, maar aan den door hem opgevoeden maramba komen.

Voor haar huwelijk wordt door de vrouwen wel van haar jeugd geprofitteerd. Het trouwen van een vrouw in maagdelijken staat is iets abnormaals. Het kan den Soembanees

ook niets schelen. Een jonge maramba, die op het punt was van te trouwen, vroeg ik eens of het hem niet onaangenaam was dat zijn aaustaande reeds omgang met anderen had gehad. Het antwoord was dat, zoolang het niet uitgekomen was, hij het niet wist.

Ook eenmaal getrouwd zijnde is de vrouw absoluut niet de kuischheid in persoon. Wanneer men echter in aanmerking neemt dat oude mannen soms zeer jonge vrouwen nemen, en sommige tot zeven vrouwen hebben, en dan nog onophoudelijk afwezig zijn, laat zich dat wel verklaren. Soms zelfs zet een man zijn vrouw tot overspel aan en komt dan onverwachts te voorschijn om den schuldige te beboeten. Het gebeurt echter ook dat hij den overspeler op staanden voet van kant maakt; voor weerwraak van de zijde van diens verwanten moet hij echter op zijn hoede zijn. Een dergelijken doodslag doet hij met de meeste kalnte. Er is mij een geval bekend van een Soembanees, die als waker dienst deed bij de Arabische paardenhandelaars; iemand kwam hem mededeelen dat zijn vrouw in een naburige kampong een man bij zich had ontvangen. Hij vroeg even permissie om weg te gaan en kwam na een uur terug, vertellende dat hij den overspeler even had neergesabeld, terwijl hij verder zijn werk deed alsof er niets gebeurd was. Hoewel de Soembanees recht heeft zijn vrouw te dooden voor een dergelijke inbreuk op zijn eigendomsrecht wordt er geen gebruik van gemaakt. Loopt haar gedrag de spuigaten uit, dan stuurt hij haar naar haar familie terug. Over het algemeen beschouwt de Soembanees zijn vrouw meer als zijn slavin, dan als zijn echtgenoot. Heeft hij er meer dan eene, dan is er een om te koken en de ander om water te halen, een derde om hout te halen. De naam van echtgenoot in het Soembaneesch *tou āngoe* = mensch voor gezelschap, geeft vrij duidelijk aan hoe hij haar beschouwt, daar hij zijn slaven even goed zijn *āngoe* = gezelschap—noemt.

De vrouwen zelve zijn dikwijls niet tegen bijvrouwen, daar het werk er lichter door wordt. De eerste vrouw ran-

selt echter meestal de bijvrouwen (*ājērōna*) nog al eens, zonder dat deze zich durven verzetten. Zij zijn dan ook meestal van minderen stand dan de eerste vrouw. Ook trouwt een kabisoe die bang is dat een zijner slavinnen zal wegloopen, wel met haar. De kinderen uit zoo'n huwelijk zijn echter vrij, evenals de slavin zelve door zulk een huwelijk vrij wordt. Bij standjes tusschen man en vrouw sluit de vrouw haar kamer, elke vrouw heeft toch altijd een afzonderlijk vertrekje, en zonder betaling komt de man daar niet binnen. Ook loopt de vrouw soms weg, omdat haar man haar geslagen heeft, naar verwanten of vrienden. Zonder onkosten komt de echtgenoot er ook in dat geval niet af, wanneer hij haar terug wil hebben, daar hij behalve aan haar, ook aan de personen die haar ontvangen hebben, geschenken moet geven. Is eenmaal bepaald hoeveel hij te betalen heeft, dan wordt de vrouw door een zwerm andere vrouwen afgehaald en naar huis gebracht, waar dan een feest gegeven wordt en waarbij door maramba's een karbouw moet geslacht worden. De kabisoe's komen er met een varkentje af. Soms moet ook betaald worden voor de intieme huwelijksverrichtingen, minder als betaling voor de te verrichten handeling, maar om hetzelfde te offeren aan Marapoe ten einde zijn hulp te doen verkrijgen bij het zwanger worden, of zooals de Soembaneesche uitdrukking luidt, bij het openen van de deur der baarmoeder.

Hebben de vrouwen de menstrua, dan is baden en kammen van het haar absoluut verboden, een gewoonte die in de geheele Timor-archipel heerscht ook bij daar geboren Europeesche dames. Welke vreemde denkbeelden omtrent die verschijnselen bij de inlanders in deze streken heerschen, is mij eens gebleken toen het hoofd der Savoneezen op Soemba mij zijn verwondering te kennen gaf, dat volgens de Europeesche wet het strafbaar was gemeenschap met een vrouw te hebben voor zij volwassen was of in allen gevalle de menstrua reeds had gehad, daar volgens de op-

vatting der Savoneezen deze onmogelijk konden doorkomen, wanneer de man daartoe niet het noodige verrichtte.

Een aanstaande vrouw heet *tanggoe*, deel waarop iemand volgens de adat recht heeft. Volgens die adat zijn er wel eens meer dan een die aanspraak hebben bijv. twee broeders. In zoo'n geval haalt een van de twee de *tanggoe* maar weg; de andere koelt' dan zijn wrok door wat paarden van den medeminnaar te rooven. Zijn er vele dingers naar of rechthebbenden op een vrouw en wil de vader geen beslissing nemen aan wien hij haar zal afstaan, dan kan men doen als de verliefde vrijer, waarvan JACOB CATS vertelt dat hij 's morgens met afgezakte sokken enz. op de stoep van het huis van het gewenschte weeuwte ging staan. In '88 hadden de radja's van Leewa, Kapoendoe en Taaimanoe elk in een hunner zoons een candidaat voor de dochter van radja Rendeh, die haar echter aan geen van allen geven wilde om de twee andere niet tot vijand te maken. Die van Taaimanoe scheen de meeste rechten volgens de adat te hebben, ten minste men vertelde mij dat het verwonderlijk was, waarom hij maar niet in de slaapkamer der betwiste schoonheid kroop. Zag men hem er 's morgens uitkomen dan was de zaak gezond en radja Rendeh uit de moeilijkheid geholpen een keus te moeten doen. Het schijnt echter dat Taaimanoe niet in staat was de huwelijksgift bijeen te brengen, ten gevolge waarvan de jonge dochter nog op een echtgenoot zit te wachten.

De gewone manier van huwen is door eerst iemand te sturen om poolshoogte te nemen. Hebben de ouders der aanstaande bruid er niet tegen, dan wordt de zaak der huwelijksgiften afgemaakt. Is zulks tot algemeene tevredenheid geschikt, dan krijgen de gezanten van den bruidegom een vrouw of liever een jong meisje mede, genaamd *mēmōsā*; bij kabisoe's is dit een slavin, bij maramba's dikwijls een kabisoe (vrije vrouw). Deze is niet bestemd voor den bruidegom, maar om te huwen met een zijner slaven of met een zijner kabisoe's als een maramba de bruidegom is. De komst

van zulk een mémōsa wordt gevierd door een feest. Wat de huwelijks giften aangaat daarvan kreeg ik een opgave van iemand, die met de dochter van een maramba van Watoepellee is gehuwd.

Van de zijde van de man	Van de zijde van de vrouw
2 patekelomboe (ouderwetsche gouden ooringen) . . . . f 500.	1 daun moeti radja . . . . f 500.
2 kanatar (gouden kettingen) . . . . „ 1200.	5 daun gewone moeti . . . . „ 250.
2 selakaloe als boven „ 150.	7 slavinnen . . . „ 1750.
16 paarden . . . . „ 500.	40 mooie srenggi koemboe . . . „ 500.
	40 vrouwensaroengs „ 200.
	f 2350. kleine moeties . . „ 1000.

Totaal f 4200.

De 2 kanatars waren getreden in de plaats van eenige slaven, die de man had moeten geven, maar niet had, daar het altijd *atangkae* moeten zijn en geen *ata pakee*. Of nu de totalen van deze opgave geheel juist zijn, wil ik daarlaten, doch over het algemeen is huwen voor den man voordelig, een der redenen waarom sommige Soembaneezen meer dan één vrouw huwen.

Een andere wijze van huwen is de schaking. Na de schaking worden dan eerst de huwelijks giften besproken, die toch meestal bekend zijn, daar de dochter evenveel moet opbrengen als haar moeder.

Het schijnt echter dat zij als minder fatsoenlijk wordt beschouwd. Toch had in het begin van 1889 een dergelijke schaking plaats van de dochter van een der maramba's van Watoepellee, zoo het ten minste niet wegloopen genoemd moet worden.

Oemboe Toenggoe, radja van Leewapakoe, de invloedrijkste en machtigste radja op Soemba, was gehuwd met een zuster van Oemboe Gikoe, een der maramba's van Watoepellee. Uit dat huwelijk was één zoon Oemboe Haumara. Sedert lang woonde

deze vrouw weder bij haar broer; haar zoon was echter bij zijn vader en het was een uitgemaakte zaak dat hij met zijn nicht Ramboe bārā ngāndoe zou gaan trouwen, die de bijzonderheid had dat zij wellicht de eenige vrouw op Soemba was die geen sirih kauwde. Zij was volgens de adat zijn tanggoe. Op zekeren dag kreeg ik echter een uitnoodiging die tanggoe te komen zien, daar zij halfweg Watoepellee en de woonplaats van radja Leewa gearriveerd was, en daar hoorde ik dat zij den vorigen avond met haar tante stil was weggegaan en door in de buurt staand volk van Leewa was afgehaald. Den volgenden dag ging zij door naar Lambanapoe, de woonplaats van haar aanstaanden man. Daar gekomen gingen zij beiden in tegenwoordigheid van vele notabelen en ook zijn vader op een mat voor de slaapkamer van den bruidegom zitten. Zij haalde een paar Soembaneesche plaids voor den dag en vertelde aan Oemboe Haumara „dat die dingen niets mooi waren maar goed om zijn voeten aftevegen, dat zij van hare ouders weggegaan en van zoover hier naar hem toegekomen was om beslapen te worden”, waarop Oemboe Haumara koel antwoordde „Ja! dat is zoo de gewoonte van menschen”. De notabelen begonnen toen te roepen dat zulks goed was en zij nu maar spoedig kinderen moest krijgen. Dadelijk daarop haalde radja Leewa al zijn goudwerken voor den dag om haar die te toonen. Zij was nu toch uit het verband van haar stam getreden en bij dien van Leewa overgegaan. Zij was dus geen vreemde meer en moest dus weten hoe rijk zij waren.

Trouwens radja Leewa heeft een 20 à 25 mille inkomen 's jaars en kan dan ook vrij veel goudwerken vertoonen.

Ik sprak dien Oemboe Haumara eenige dagen na de voltrekking van zijn huwelijk, toen hij bij mij in de buurt kwam jagen en vroeg hem naar zijn vrouw. Zijn antwoord was: „Och, een oud wijf, dat uit haar mond ruikt”. Bij zoo weinig deferentie voor zijn vrouw kan dan ook van wat wij Europeanen een huwelijk noemen eigenlijk geen sprake zijn. Toch heb ik op een mijner reizen naar Penggadoo, een

ouden radja ontmoet, die volgens mededeeling van zijn overgebleven vrouw vroeger een flinke man was, maar na den dood van zijn andere vrouw geheel en al suf was geworden. Ter harer eere had hij dan ook een graf opgericht, zooals ik elders op Soemba niet heb gezien. Het graf was zooals de gewone Soembaneesche graven; 4 steenen rechtop gezet, 2 lange en 2 korte en daarover een platte vierkant langwerpige steen met deze bijzonderheid, dat aan de eene smalle zijde een paardenkop en aan de andere zijde een staart van steen was aangebracht.

Een dergelijk graf beschrijft *Bickmore* in zijn Reizen Dl. II p. 131, als door hem in de Bataklanden gezien. Op het door hem geziene graf waren echter aan de 4 hoeken de beelden van een naakte man en vrouw aangebracht. Dergelijke naakte mannen en vrouwen vindt men echter op Soemba in het Melolosche en meer oostelijk gelegen streken in de woningen der rijke maramba's aangebracht aan de pilaren; eveneens in de plaids der mannen en de sarongs der vrouwen; diep in de binnenlanden en zeldzaam, komen ook sirihzakken (*kaloemboc*) voor, waarop aan de eene zijde een man, aan de andere zijde eene vrouw is gewerkt. Bij al die figuren zijn de pudenda verschrikkelijk groot aangebracht. Dat hierbij gedacht wordt aan een bevruchtende kracht, geloof ik wel. In Augustus 1885 toch woonde ik een oogstfeest bij, bij een der maramba's van Anamboeroeng. Nabij zijn huis waren groote matten uitgespreid, waarop de padi was neergelegd en uit de omhulsels werd gestampt op de maat der gongs door mannen, die zich aan lange dwars over het dorschveld gespannen touwen vasthielden.

Aan de eene zijde van dat dorschveld was een kleine pendopo gebouwd. Tusschen 2 der steilen was een middendoorgehakt paard vastgemaakt, waaronder hingen mawoelee's benevens 2 soorten katoepats; de eene soort in den vorm van een penis met serotum, de andere in den vorm van een vrouwelijk pudendum.

Ook overigens schijnt de Soembanees erg zwak voor de

putenda te hebben, daar ik nog nooit andere scheldwoorden heb gehoord dan de namen daarvan in de meest curieuse combinaties, terwijl de huisslaven en huisslavinnen nooit geroepen worden bij hun naam maar steeds: „Jij daar mannelijk of vrouwelijk schaamdeel, ga dit of dat halen”. Dat het leven in een dergelijke omgeving voor de vrouw van een zendeling op Soemba, die uit den aard van den werkring van haar man met die vrouwen in aanraking komt, niet alles is, spreekt van zelf. Gelukkig dat de echtgenoot van den zendeling op Soemba geen Soembaneesch verstaat.

Als een staaltje bovendien van de lichamelijke vuilheid der Soembaneezen moge dienen, dat zoowel mannen als vrouwen na het doen van hun behoeften als bonden over den grond schuiven ter reiniging.

Deelde ik zoeven mede dat de Soembaneezen meer dan eene vrouw hebben, de uit die vrouwen geboren kinderen noemen de echtgenooten van hun vader alle moeder, welken naam zij ook geven aan hunne tantes, terwijl zij hunne ooms vader noemen.

Op zich zelt is dit minder opmerkelijk, wel echter dat iemand die geen kinderen bij zijn echtgenoot krijgt, zijn broeder verzoekt in zijn plaats als echtgenoot op te treden. Zoo zijn volgens vertrouwbare mededeelingen de zoon en dochter van den radja van Taaïmanoe geen kinderen van hem, maar van een zijner reeds overleden broeders, dien ik echter nooit gezien heb, maar op wien zij sprekend moeten gelijken, terwijl een op Soemba algemeen bekende maramba Oemboe Djamma, die als opvolger van radja Leewa aangewezen wordt, niet de zoon van Oemboe Dikie en diens echtgenoot, maar van die vrouw en Dikie's jongeren broeder radja Leewa is. Bij overlijden van radja Leewa krijgt deze Oemboe Djamma nu het grootste deel der poesaka, hoewel radja Leewa een zoon heeft die een maramba wa kaba is.

Van oudsher is de bevolking verdeeld in stammen, *kabisoe*. Een lijstje van de verschillende stammen, die ik ben te weten

gekomen, volgt hier. Het is minder volledig dan de opgave van *van Dungen Gronovius* in het Tijdschrift van N. I. 1855. Dl. I, p. 281. Vele der daarin voorkomende stammen waren echter aan door mij geraadpleegde Soembaneezen geheel onbekend, terwijl ook zijn toelichting daarop minder juist schijnt te zijn. Dat bijv. Keesie en Kaboeroe met uitsluiting van anderen de landheeren van Soemba zijn, werd door de Soembaneezen bepaald ontkend en de door hem als slavenstammen genoemd wordende stammen Waidjēloe, Marapēte en Menjilie zijn stammen met maramba's aan het hoofd, al zijn die tegenwoordig ook geen maramba wa kaba meer.

Tusschen de verschillende stammen schijnt van oudsher wel eenig verband te hebben bestaan. Ten minste het heeft mij getroffen dat steeds 2 stammen dezelfde marapoe hadden. De stammen Pajētē en Lamoeroe, Amboeroepalla en Mardawitoe, Watoepelle en Palemelamba, Lamoeroe en Lokoewaloe, Keesie en Kaboeroe, Kabikoe en Anamboeroeng hebben ieder twee aan twee dezelfde marapoe.

Die van Anamboeroeng zou heeten Loetoeng Etiendamoe, Tamba Maroemata ¹⁾ volgens opgave van een tou kabisoë Anamboeroeng, die van Lokoewaloe, Taloenamba, Karataëndee, Kaba la mata oerang en die van Watoepellee Lawolie Loondawoedie.

LIJST VAN STAMMEN.

Tatiemba.	Lamoeroe.	la Watoe.	Kabikoe.
Oemboemanoe.	Matolla.	Watoepellee.	Kokoerpānda.
Tētōakaniloe.	Amboeroepalla.	Pallēmélāmbā.	
Maroemata.	Mardawitoe.	Pājētie.	
Tōdōa.	Waidjēloe.	Lokoewaloe.	
Mariti.	Menjilie.	Kaboeroe.	
Paha.	Tidas.	Kēsie.	

¹⁾ Maroemata is echter ook een stam; de maramba Djeriek is eigenlijk een tou kabisoë van den stam Maroemata, doch wordt maramba Djeriek genoemd omdat hij machtiger is dan de andere.

Nēwawa.	Maja.	Makērie.
Tēlora.	Lokabaka.	Katēna.
Palmēdo	Prēkawini.	Wŕki.
Ana maēri.	Lēbakarokoe.	Marapētie.
Ana maanja.	Loera.	Anamboeroeng.

Uit de leden dier stammen hebben zich langzamerhand drie standen ontwikkeld: de *maramba's* of heeren, de *tou ata* of slaven en de *tou kabisoe* of vrijen, die van den eenen kant wel scherp gescheiden zijn, maar van den anderen kant aan elkaar verwant zijn en in elkaar loopen. Het gaat m. i. niet aan voor de *maramba's* een andere afkomst dan voor de overige Soembancezen aan te nemen. Een overlevering daaromtrent hebben de Soembancezen niet, terwijl iedere *maramba* behoort tot een der vele stammen op Soemba. Zoo wordt de bij het Gouvernement als radja Kendeë bekend staande Oemboe Sina door de Soembancezen steeds genoemd *maramba Anamboeroeng*, daar hij een der *maramba's* is behoorende tot den stam *Anamboeroeng*. De bij het Gouvernement als radja Melolo bekend staande Oemboe Gasa wordt door de Soembancezen nooit anders dan *maramba Watoepellee* genoemd daar hij tot den stam *Watoepellee* behoort. Tevens werpen nu nog in de binnenlanden rijke en machtige *tou kabisoe* zich onder hun stamgenooten als *maramba* op, zooals bijv. de *maramba Paddādaloeng* of *maramba Djēriek*, die eigenlijk slechts een *tou kabisoe* van den stam *Maroemata* is. Deze personen worden door de geslachten, die zich reeds lang als *maramba's* hebben staande weten te houden, dan ook *maramba kabisoe* genoemd, terwijl zij zich zelve *maramba bokoel* of *maramba wa kaba* noemen. Al weet ook het geslacht van zulk een *maramba kabisoe* zich staande te houden dan worden zij toch nog geen *maramba bokoel*, maar die kans bestaat voor hunne nakomelingen, wanneer hunne zonen de dochter van een *maramba bokoel* weten te schaken, die zelf ook *maramba bokoel* is. De uit zulk een huwelijk geboren kinderen zijn dan *maramba bokoel*.

Bij het huwelijk toch volgen de kinderen meer den staat der moeder dan dien van den vader: kinderen van kabisoe's en slavinnen zijn echter kabisoe's; kinderen van maramba bokoel en kabisoe's noemt men maramba kabisoe en maramba anamendamoe; nooit zijn kinderen van maramba bokoel en kabisoe's ook maramba bokoel. Kinderen van personen, die niet in staat zijn de huwelijksgift voor hun vrouw te betalen en daarom bij den schoonvader inwonen, volgen den staat van de moeder en behooren ook tot haar stam. Om nu te voorkomen dat het aantal maramba bokoel te groot wordt, huwen deze meestal slechts met één vrouw van gelijken stand als zij; de andere vrouwen zijn meestal van minderen stand, hetzij kabisoe's of maramba kabisoe's. Trouwen nu de uit deze huwelijken met vrouwen van minderen rang geboren maramba kabisoe of anamendamoe weder met kabisoe's, dan zijn de daaruit geboren kinderen kabisoe bokoel. De maramba bokoel zijn zoodoende verwant aan de maramba kabisoe, deze aan de kabisoe bokoel, en deze weder aan de gewone kabisoe's, terwijl deze soms weder aan slaven vermaagschapt zijn.

Niet elke stam heeft echter een maramba. Soms staat meer dan een stam onder één maramba, die dan echter slechts maramba wordt genoemd van den stam, waartoe hij behoort.

De maramba's zelve zijn de priaji van Java, de atanggai van Endeh, de karaeng van Celebes, de doesai van Savoe, waar men echter maleisch sprekende den doesai, die na keuze door de bevolking door het Gouvernement met een rottingstok, voorzien van het Nederlandsche wapen op den knop, is begiftigd, radja noemt en de andere doesai's radja moeda. Op Soemba heeft geen keuze door de bevolking plaats, maar komt meestal een onder de maramba's in een landschap door meerdere slinheid of door ouderdom, meer en évidence dan de andere maramba's. Deze personen zijn het waarmede door het Gouvernement contracten zijn gesloten en die met rottingstokken zijn begiftigd. Zij worden door de Soembaneezen ter onderscheiding der andere maramba's ma-

ramba parindah genoemd en zijn bij het Gouvernement als radja bekend.

De verschillende stammen hadden hun eigen jacht- en weidegronden, in de nabijheid waarvan meestal op een hoogte hun versterkte kampong was gelegen. Vele dier stammen zijn echter ten gevolge van oorlogen verhuisd. Zoo wonen tegenwoordig de leden van den stam Anamboeroeng grootendeels aan de kust, ten oosten van de rivier Rendeh. Hun vroegere woonplaats was echter nabij de negorij la Watoemoondoe in het gebergte, welke door de Endeneezen werd vernield, waarop zij naar Rendeh vluchtten. Niet alleen geheele stammen zijn verhuisd, maar ook de leden der verschillende stammen vindt men over geheel Soemba verspreid, doch meestal in de omgeving van hun oude woonplaats. Die woonplaats kan men dikwijls nagaan door een onderzoek naar de plaats, waar de marapoe van den stam is. Zoo is die van den stam Lokoe-waloe te Petawang, terwijl de leden van dien stam overal woonachtig zijn, maar toch grootendeels in de buurt van die plaats.

De gezamenlijke leden nu van een stam waren de eigenaars of meesters van de zoovevengenoemde gronden, in het Soembaneesch maramba mangoe-tanah (tanah poenja tocan).

Niet geheel juist is dan ook de opmerking in het „Resumé van het onderzoek naar de rechten welke in de residentie Timor door de inlandsche bevolking op de onbebouwde gronden worden uitgeoefend” onder B. sub 1°, „op Soemba maakt de radja, die den titel voert van mangoe tanah (heer van den grond) als zoodanig aanspraak op alle onbebouwde gronden in zijn landschap” en sub 2. „op Soemba beweert de radja eigenaar van alle zoodanige gronden in zijn landschap te zijn”.

Radja's (maramba parindah) zijn niet de eigenaars van den grond, maar vertegenwoordigen alleen hun stam. Vraagt men dan ook wie is maramba mangoe tanah van zeker stuk grond zoo krijgt men niet ten antwoord de een of ander maramba parindah, maar dat het grond is van Leba-

karokoe of van Lokoewaloe, beide, zooals men uit vorengaand lijstje zien kan, stammen op Soemba.

Hiermede is ook niet in strijd de mededeeling sub 7°b. „Die een stuk grond wil ontginnen behoort daartoe verlof te vragen aan den radja, zooals op Soemba, daar de radja als den stam vertegenwoordigende, natuurlijk vergunning moet geven om een stuk grond aan het gebruik van den geheelen stam te onttrekken, en waarvoor men hem als bewijs van erkentelijkheid een kleinigheid van den oogst brengt”, en „als er vruchtboomen op den grond geplant zijn, zooals klappers of pinang, mag deze nu en dan eenige vruchten maar niet te dikwijls vragen”, zooals sub. 7°. b. 3. zegt.

Een van de standen op Soemba vormen de slaven. Men heeft slaven van buiten ingevoerd en slaven die dit van oudsher zijn. De invoer van slaven is van betrekkelijk recenten datum. Vroeger had die niet plaats, maar werden daarentegen Soembanceezen veel als slaaf uitgevoerd. In West Soemba heeft het nog wel plaats; in Oost- en Midden Soemba schijnt de uitvoer vrij wel te zijn opgehouden, maar heeft nu invoer in die streken plaats van jonge Manggeraaiers en jonge Berg-Endeneezen. In het Kadoemboesche zijn geheele kampongs van dergelijke personen. Al heeft de uitvoer plaats gemaakt voor invoer, men meene niet dat de slavenhandel op Soemba eenigszins verminderd is, en ook niet dat de uitvoer is afgenomen door het kruisen in de laatste jaren van oorlogschepen tusschen Soemba, Endeh, Bali en Soembawa. Het invoeren toch van jonge Manggeraaiers en Berg-Endeneezen kan het tegendeel bewijzen. De afstand tusschen Soemba en Aimèree op Flores, van waar veel slaven komen, is zoo kort dat men in een nacht over kan zijn. Ook weten de Endeneezen zeer goed dat de kruisende oorlogschepen na zekeren tijd naar Soerabaja of Makasar gaan ter aflossing en in de Westmoesson in het geheel niet kruisen, zoodat, wanneer de tijd van aflossing daar is, zij ongedeerd

kunnen oversteken en in de Westmoesson de vaart vrij wel veilig is. Ik vernam dit, partikulier zijnde, van een Endeneesch gezagvoerder, die tegen den prijs van / 100 à / 150 genegen was mij kinderen van den overwal te leveren. Het was mij trouwens bekend dat door de Soembaneezen hun die prijs ook wordt betaald. Oost-Soemba en Midden-Soemba hebben veel behoefte aan slaven; verkoopen doen daarom de eigenaars niet, maar zij koopen zelfs zooveel mogelijk op. Nu is de prijs der slaven in de binnenlanden van Soemba of niets, als men ze rooft, of $\pm$ / 50,—, als men ze koopt.

De verkoopprijs aan de kusten van Oost- en Midden-Soemba is dezelfde of iets minder dan de verkoopprijs op Soembawa en Bali. Daar nu niemand een handelswaar ver weg gaat brengen wanneer hij daarbij slechts dezelfde prijs kan halen als dichtbij, laat het zich verklaren waarom de uitvoer van slaven op Soemba van zelf is opgehouden. Slaven zijn te Ende en Manggeraai daarentegen zeer goedkoop / 25 à / 30. Ze dus naar Soemba te brengen is voordeelig; voordeliger en minder gevaarlijk dan ze naar Soembawa te vervoeren, daar Soemba dicht bij is en ze op Soemba met geld worden gekocht, en op Soembawa slechts geruild met rijst. Ook op Soemba zelf heeft een geregeld vervoer van West Soemba en de zuidkust naar de kuststreken van Midden en Oost Soemba plaats. Dit vervoer is bijna geheel in handen der Endeneezen. Meer dan een jaar in het Kadoemboesche gewoond hebbende te midden van Soembaneezen en met hen dagelijks in aanraking komende, hoorde ik van velen dat zij niet daar, maar in de zoeven genoemde streken thuis behoorden en zij door Endeneezen waren verkocht, wier namen zij meermalen wisten te noemen, of de verkoopers zoo wisten te beschrijven dat ik wist wie bedoeld werden. Onder de Endeneezen zijn er echter ook wel die zich aan dien handel niet schuldig maken.

Onder de slaven op Soemba vindt men verschillende soorten als ata mémang, personen wier ouders reeds slaaf waren; ata pakē, gekochte slaven; ata paiejapa, in den oorlog ge-

vangen genomen en tot slaaf gemaakte personen; atangāndi, slavinnen door de vrouw ten huwelijk gebracht of slaven door den man als huwelijksgift gegeven, ook wel asoe kasēlie of balei balei honden genoemd, omdat zij het werk in huis verrichten. De atangāndi trouwen onder elkaar en hebben vele voorrechten. De slaaf bijv die aan een jong Soembanees wordt gegeven door zijne ouders en aan wien hij zijn naam ontleend, is altijd een atangāndi of uit atangāndi geboren persoon. Sterft zijn heer zonder eifgenamen, dan treedt hij in zijn plaats op, en wordt de eigenaar van alle bezittingen van zijn heer, ook van diens geestelijken marapoe. Ata pakē werken altijd in de tuinen. Slaven van slaven noemt men taaimanoe.

Het onderscheid tusschen arme kabisoe's en ata mēmang is niet groot, zoodat sommige kabisoe's uit eigen beweging slaaf van een maramba worden: ook doen zij dit als zij veel op hun geweten hebben om zich een beschermer te verwerven. Deze klasse van personen, meestal goede ruiters en brutale mooipratere, is de pest van Soemba. Zij berijden goede paarden, zijn bijna altijd goed gekleed en groote ladykillers, die te vriend worden gehouden, daar men bang is dat zij anders hun maramba tegen hen opzetten. Zij zijn het die aan de maramba's vertellen waar een mooi paard is of waar een mooie mamoele is, welke dan door hen gevraagd worden.

Het zich vrijkopen van slaven schijnt op Soemba geen gewoonte te zijn. In den oorlog gevangen personen kunnen echter worden losgekocht. Een slaaf of slavin kan echter vrij worden, wanneer hij of zij papānggā wordt, dat is dat hij of zij bij de begrafenis van hun meester mooi aangekleed onbeweeglijk blijven liggen. De Soembaneezen vermeenen dat hun ziel gedurende dien tijd uit hun lichaam is en zij vertellen dan ook later allerlei moois van den hemel. Deze personen zijn na atloop van de begrafenis vrij. Over het algemeen hebben de slaven het vrij goed, vooral wanneer het ata mēmang zijn. Wanneer zij maar niet stelen en hun werk vrij goed doen, is hun toestand niet veel minder dan

die van den kleinen man op Java. Ata memang moeten een deel van hun oogst afstaan aan hun meester, een varken voor hem mesten, op zijn paarden passen en hem nu en dan een kip brengen of wat visch, als zij uit visschen zijn geweest, maar daar staat tegenover dat als zij geen eten hebben hun meester het hun geeft en zij bij alle feesten hun deel van het geslachte krijgen. Ook mogen zij handel drijven voor eigen rekening en wat zij verdienen behouden, al moeten zij nu en dan hun meester wat geven door hem bijv. bij te staan als zijn dochter huwt of hij een boete heeft te betalen. De meester heeft wel over leven en dood van zijn slaven te beschikken, maar maakt niet gaarne gebruik van dat recht, daar hij zoodoende zich zelve schade berokkent. Bestaat bij een meester het voornemen een slaaf te dooden, dan kan men door den koopprijs voor hem te betalen, hem daar meestal aan onttrekken. Zoo iemand heet dan reeds dood en neemt een anderen naam aan. Iets dergelijks komt voor, wanneer een schuldeischer een schuldenaar met een zwaard of lans dreigt; de schuldenaar betaalt dan niet meer, hij is toch als 't ware door den schuldeischer reeds doodgestoken, op wien dus de schuld is overgegaan, daar volgens Soembaneesche adat, wanneer A een schuld heeft aan B en C steekt A dood, C nu aansprakelijk wordt tegenover B voor de schuld. Iets anders dan deze soort van levende dooden zijn de membisa's, waaronder men verstaat menschen die beweeren reeds dood te zijn geweest en weder levend te zijn geworden. Meestal worden zij zeer spoedig wegens het zijn van mamaroeng of soewanggi afgemaakt.

Wil een slaaf trouwen, dan moet hij dikwijls zijn meester een huwelijksgift betalen voor zijn echtgenoot, welke ongeveer f 150 —, de prijs van een flinke slavin aan de kuststreken, bedraagt.

Ook in dit geval blijven de kinderen slaven. Loopt een slaaf of slavin weg, en weet de eigenaar waarheen hij of zij gevlucht is, dan stuurt hij een gouden mamoele met verzoek

hem of haar aan brenger mede te geven, waaraan steeds wordt voldaan.

Een bijzonderheid van de atangandi is dat de vier namen, waaruit de naam bestaat, waarmede gezanten over maramba's spreken, ontleend zijn aan de namen van personen geboren uit de atangandi, als ik mij wel herinner, van de moeder van den maramba. Die 4 namen heeten de 4 scenggi van een maramba, gelijk de 4 pendjoeroe's van een huis. Zoo heet bijv. Oemboe Toenggoe, een der maramba's van Leewapakoe in gezantentaal Taralandoe, Jangkemboeloe, Gimahara, Takandjandji, alle namen van levende personen.

Nu iets over den marapoe.

„Sla niet op de groote gong” zeide Oemboe Gasa, een der maramba's van Watoepellee mij, toen ik in zijn woning te Oema bara in het Melolosche den klank wilde probeeren van de grootste der drie daar naast elkaar opgehangen gongs „dat is palēli (pomali); het is een marapoe gong, waarop alleen bij groote gelegenheden mag geslagen worden en dan moet een karbouw of een varken geslacht worden.” Daar de gong er nu precies zoo uitzag als andere gongs, werd mijne nieuwsgierigheid opgewekt om te weten waarom die gong een marapoe gong was, maar moest mij tevreden stellen met het antwoord, dat het een gong van heel en heel lang geleden was en nu zulke gongs niet meer gemaakt worden. Misschien dat de groote gong van meer dan een el middellijn, die de gewezen Resident van Timor ECOMA VERSTEGE aan den maraba van Kanaatong gaf en welke in zijn woning te Taaimanoe hangt, na verloop van tijd ook nog marapoe wordt.

„Djara marapoe” (marapoe paard) hoorde ik een Soembanees zeggen, toen een groote kerel op een zeer klein mager paard met geschoren staart de kampong kwam binnenrijden en de hilariteit van de bewoners daarvan opwekte; „djara marapoe” zeide mij een mij op reis vergezellende Soembanees toen zijn

rijpaard als een bok met de vier beenen tegelijk van een hoogte naar beneden sprong.

„Hebt gij mijn marapoe al gezien?” vroeg Oemboe Dikie te Pelawang, en bracht mij bij een boom, waar hij een pas gekocht horloge had opgehangen.

„Het is de schuld van de marapoe dat zij geen kinderen krijgt, want de baarmoeder zit goed; Ina Bomba heeft het al onderzocht”.

„Wij moeten een varken slachten”, zeide Ramboe Kabiba tot haar man Oemboe Sina toen hij thuis kwam, „want mijn aardenpot is gebroken”. „Gelukkig dat maar je pot is gebroken en dat niet je kookplaats naar beneden is gesukkeld want dan was ik er voor een paard bij geweest”, was zijn antwoord. Nu morgen zouden zij het varken dan slachten. De vrienden werden genoodigd; toen zij kwamen werden de matten van lontarbladeren gevlochten uitgespreid en kreeg ieder zijn mandje (*bōlā pāhāpā*) met sirih en pinang. De vrouwen gingen de vrouw des huizes helpen aan het koken van de rijst. Toen deze bijna gaar was, deed Oemboe Sina wat sirih en pinang in een mandje en zette het voor de Kabaniroe marapoe, de rechtsche als men het huis binnentreedt, van de 4 kabaniroe andoeng rondom de stookplaats, welke houten pilaren als 't ware den grondslag vormen waarop het geheele huis gebouwd is, en begon een praatje met de marapoe. „Eet wat sirih en pinang, marapoe, ik zal straks een varken slachten om je plezier te doen; wees nu verder niet boos, want ik weet niet wat ik gedaan heb om je uit je humeur te brengen” Na afloop stak hij daarop de sirih en pinang in zijn mond, anders had een ander het toch gedaan — en zoo ging hij het varken doden, hetgeen niet dadelijk gelukte, maar dat kon Kabiba's man minder schelen. Gauw een stok tusschen de vastgebonden pooten gestoken en het beestje even geroosterd boven het reeds aangestoken vuurtje voor het huis om de borstels er af te branden. Dan het opengesneden, de lever eruit genomen om te zien of de teekens goed waren en de booze bui van Marapoe voorbij was; jongens neen, hij moest recht doorloopen de rand van de lever en nu is er

een insnijding in. De levergeleerden wisten niet wat het beteekende; de een zei dit, de ander dat, totdat de snuggere **Meta** op het idee kwam, dat **Marapoe** ook nog een kip geofferd wilde hebben. Daarvan zouden de teekens dan wel goed zijn. Het trof dat **Kabiba** juist een hen met kuikens had; een haantje werd gepakt. **Sina** sneed het den hals af, en roosterde het even boven het vuur, plukte wat veeren van de buik, sneed die open, haalde de darmen eruit, gooide er wat water over en bracht ze bij de gasten. Waarachtig die **Meta** was toch een slimme vent, de darmen liepen goed en alles was dus in orde.

Die **Meta** had meer slimme streken, want om te voorkomen dat anderen de vruchten van zijn sirihboom plukten hing hij er een leege katoepat aan en vertelde, dat wie den boom aanraakte, waaraan die was opgehangen, een ongeluk zou krijgen of ziek worden. Niemand stal later meer zijn sirih. Hij was echter een mamaroeng en zijn maramba had al lang gezegd, dat men hem maar dooden moest. Hij was de ata mèmang van een rijke kabisoë en deze wilde hem niet gaarne missen, zoodat hij het er tot nu toe goed had afgebracht. De meesten waren bang voor hem, want als men hem weigerde wat hij vroeg, dan kon men zeker zijn ziek te zullen worden. Al was hij maar een slaaf, zoo zat hij er voor zoo iemand vrij warmpjes in; hij had 2 vrouwen en verkocht bijna ieder jaar een paard aan de arabieren.

Daar de rijst nu intusschen gaar was geworden en door de vrouwen in mandjes met deksels (katangaboia) was gedaan om het koud worden te voorkomen, hadden zij, terwijl de mannen het vleesch in stukken sneden en kookten, den tijd een praatje te maken.

De dikke **Mai** ging er dan ook behagelijk bij zitten met haar beenen in haar vuile sarong opgetrokken terwijl zij de meening uitsprak, dat de marapoe's tegenwoordig erg uit hun humeur waren, daar een paar dagen geleden haar pas gekochte sarong was gescheurd toen zij zitten ging; met een kip was zij er echter afgekomen, en het kiud van **Ramboe Lika** was

ook ziek geweest en niet beter geworden voor zij een geit geslacht had. In alle geval is zij er goedkooper afgekomen dan Oemboe Ngabi van den stam Loera, want toen zijn zoon verleden maand ziek was hebben zij een prachtig rijpaard voor den marapoe geslacht, wat echter niet hielp, zoodat zijn vader hem eindelijk naar het huis van den stam anamboeroeng heeft gebracht waar weer een prachtig rijpaard voor de marapoe geslacht werd, waarop hij beter is geworden.

Voor de heeren echter aan de kokerij begonnen, had de snuggere Meta de opmerking gemaakt dat er wel wat arak bij mocht. Die had Oemboe Sina niet in huis, maar er was wel raad op. Als men een deel van het varken aan den maramba djawa (Europeaan) liet brengen, dan zou hij wel een flesch arak geven. Spoedig werd een anakèda (jongetje) gelast te paard te stijgen om voor het vleesch een flesch arak te vragen. De anakèda kreeg de arak en vond terugkomende de mannen in de gasten-afdeling en de vrouwen bij de vrouw des huizes gezeten al aan het smullen. Nadat de mannen hun deel van de arak hadden gehad, kregen ook de vrouwen hun beurt en spoedig was onder diep stilzwijgen het maal verorberd. Oemboe Sina had echter niet vergeten wat rijst en varkensvleesch voor de Marapoe in een afzonderlijk mandje neer te zetten. Toen het maal was afgelopen, namen de gasten misschien voor de 20sten maal op dien dag een versche sirihpruim en gingen voldaan huiswaarts.

Zooals men uit het bovenstaande zien kan heeft marapoe nog al verschillende beteekenissen. De meest voorkomende is echter die van een geest, die kwaad doet, waarom hij dan ook wel Oemboe woloë mandokoe wordt genoemd, dat is „Mijnheer die kwaad doet”. Dat dit toch zou beteekenen: „De heer die alles gemaakt heeft”, zooals de heer S. Roos schrijft in zijn beschrijving van Soemba, een soort van schepper, is minder juist. Die naam zou dan in het Soembaneesch luiden Oemboe pawoloë 'ndāba; mandokoe daarentegen beteekent kwaad, schuld.

Waarschijnlijk zijn de marapoe's de zielen der afgestorvenen, die rondzwerven en beteekent marapoe vastgebonden sc. aan de aarde, wat voor een geest een vrij passende benaming is. De Soembaneezen kennen ook een zielenfeest het parāpoe mēti, vastbinden van de dooden. Zoolang dit nog niet gevierd is, stelt de Soembanees zich voor, dat de zielen der begravenen rondzwerven en aan de menschen op de aarde kwaad trachten te doen; na het feest schijnen zij echter tot rust te komen. Daar zulk een zielenfeest dikwijl eerst jaren na de begrafenis plaats heeft, aangezien men om de groote er aan verbonden kosten meestal een grooten afdoener viert, laat het zich begrijpen, dat de Soembaneezen het van die rondzwervende zielen hard te verantwoorden hebben. Overal zijn dan ook marapoe's, zoodat men bijv. op reis ergens in een bosch overnachtende voor het invallen van den nacht een offer aan de marapoe tanah, of den geest van den grond waarop men legerd, brengt, bestaande uit sirih, pinang, wat tabak en wat zilver- of goudschraapsel; aan dienzelfden marapoe tanah wordt ook geofferd als men de tuinen gaat beplanten; meestal is dit dan een kip, soms ook een varken of karbouw.

Of nu de marapoe van een stam de geest is van den stamvader van dien stam, is mij niet gebleken. Wel echter dat alle stammen een marapoe hebben, al is het dan ook dat men soms twee stammen vindt die gezamenlijk één marapoe hebben. Over het algemeen laat de Soembanees zich over die marapoe's niet gaarne uit; wellicht is hij bang uitgelachen te worden, zooals door hadji's en Arabieren wel eens geschiedt. Men laat den Europeaan echter ook niet gaarne in de zoogenaamde oema marapoe of huizen voor de marapoe, zooals ik er zag te Preemanoe in het Maandasche en in een negorij nabij den berg 'Ndatar in het Taaimanoesche, en zooals er een is te Kalamba in het Melolosche. Aan dergelijke huizen is niets bijzonders te zien; zij wijken alleen daarin van de gewone Soembaneesche huizen af, dat zij geen achtergalerij hebben en men er alleen van voren kan binnenkomen.

Behalve deze geestelijke marapoe heeft men ook een stoffelijke; die opgeborgen in manden geplaatst is op een boven de kabaniroe andocng aangebrachte zoldering. Die manden bevatten gouden kettingen en oorhangers, stukjes goud enz. Eenigen tijd geleden heeft de radja van Leewapakoe al de marapoe's uit het Kamberasche naar zijn woning te Kawango overgebracht, zoodat men in dat landschap niet meer offert bij zich zelf aan huis, maar dat bij hem komt doen. De offers gaan natuurlijk in de mandjes van radja Leewa. De marapoe's echter van personen onder zijn heerschappij staande, doch niet tot zijn stam behorende, liet hij echter waar zij waren, zooals bijv. de marapoe van menschen van den stam Anamboeroeng, daar hij anders groote moeilijkheden gekregen zou hebben met den maramba van dien stam. In die mandjes zijn nu niet alleen geofferde zaken; zoo was er in het Kamberasche ergens een marapoe, bestaande uit een met schildpad ingelegde kist; niemand wist wat er in was. Daar ook niemand de kist durfde openen, haalde radja Leewa, die den inhoud wilde zien, een Mohammedaan over tegen een goede belooning de kist naar beneden te halen. Bij opening bleek de inhoud te bestaan uit een gouden sloopje benevens het kostuum van een hadji. Het sloopje werd door radja Leewa in zijn marapoe mandjes gedaan.

Ook moet er een zeer belangrijk oema marapoe met een zeer rijke marapoe zijn nabij kaap Sasar, een kaap die blijkbaar in de geschiedenis der Soembancezen een rol heeft gespeeld, ten minste hij wordt genoemd in mij gedane verhalen omtrent afstamming, die echter zoo verward zijn, dat ik geen kans zie ze weer te geven. Er werd mij o. a. medegedeeld, dat de bevolking van Tanah Kadoenggoer in het Memborosche van daar afkomstig is, hun maramba's bij offerfeesten daar een belangrijke rol spelen, terwijl de maramba van Taaimanoe bij zoo'n gelegenheid de man is die de honden moet weggagen.

Bij de marapoe's behooren ook de ratoe's, een soort van

priesters; nu eens hoort men van maramba ratoe, dan weer van kabisoe ratoe spreken. Zij vormen bepaalde geslachten en men onderscheidt gewone ratoe en ratoe sěpi, zonder dat het onderscheid mij duidelijk is geworden, evenmin als de speciale werkring van die menschen. Komen er nu te veel ratoe sěpi, dan schijnt dat vroeger, wellicht ook nu nog, de adat wilde dat zij omgebracht werden. In West Soemba komt ratoe overeen met het maramba van Oost en Midden Soemba. Waarschijnlijk is dit door invloed van Bima, waar een titel van hoofden ratoe luidt. Nog een andere soort van personen staan met de marapoe's in verband, de maramba andoeng, waaromtrent ik ook niet kan mededeelen wat zij te verrichten hebben.

Houten sieraden zijn alleen de uit ebbenhout vervaardigde oorknoppen (poela) en de gelddozen (tonggal) van kamoeninghout welke soms een ebbenhouten deksel hebben. Een enkele maal vindt men ze ook van koper vervaardigd. Gouden sieraden vindt men veel en sommige van hooge waarde. Juweelen daarentegen zijn onbekend. In de eerste plaats moeten onder de gouden sieraden genoemd worden de mamoes of oorhangers, die met een touwtje aan het oor worden gehangen. Volgens de overlevering zijn de eerste mamoes op Soemba gemaakt door een tweetal Soloreezen die op het eiland Seloera (zuidkust van Soemba) zouden zijn gestrand en wier namen bij de bevolking bewaard zijn gebleven. Zij zijn op dat eiland begraven met een massa dier mamoes; de plek weet men niet meer, maar om het graf te vinden moet men zoeken naar een plaats zonder gras, daar de overlevering wil dat dit niet meer op hun graf wil groeien. Men zou zeggen dat men er zoodoende op het kleine eiland Seloera spoedig achter zou zijn. Het schijnt evenwel niet het geval te zijn. Men vindt dergelijke mamoes ook op Savoe, waar zij wōridē heeten, en op Roti. De mamoes door die twee Soloreezen vervaardigd, patěkē-loemboe of mamoesie mandaar (oude mamoesie) genaamd,

hebben een hooge waarde soms tot / 250, hoewel hun waarde aan goud geen / 25 bedraagt, en zij zijn dikwijls de oorzaak van oorlogen. Zij dragen dan ook ieder algemeen bekende namen. Die welke ik gezien heb, waren zeer klein, wat de nu vervaardigde niet zijn. Zij worden netjes ingepakt en meestal goed verborgen. De moderne mamoes zijn van verschillende soorten. Men heeft er waarvan wat de Soembaneezen den mond noemen veel dikker is dan de rest; deze heeten mamoes teembi ngaroe en hebben een waarde van $\pm$ / 5, gewone mamoes slechts van $\pm$ / 2.50; een duurdere mamoes van $\pm$ / 15 is de makamoeloeok terwijl iets goedkooper de mamoes pawisi is $\pm$ / 7,50 à / 10 waarbij onderaan voetstukken zijn aangebracht. Staan nu op deze voetstukken vogels, menschen of apen, dan spreekt men van mamoes mahawoeroeng, tou en boetie, waarvan geen bepaalde prijs is op te geven.

De drie laatste soorten benevens de patékéloemboe mogen niet in het bezit zijn van kabisoe's of maramba kabisoe; de maramba wa kaba nemen ze hun dan niet alleen af, maar leggen hun bovendien boeten op. Een dergelijk verbod geldt voor het dragen van Soembaneesche plaids en vrouwensarongs met ingeweven figuren, vogels, menschen of apen voorstellende, terwijl ook zwarte vrouwensarongs met in kralen er op gewerkte garnalen, hagedissen en schorpioenen alleen door vrouwen van maramba's mogen gedragen worden. Evenzeer is verboden de dracht van de kambāla, soort van hoofddoek, op de wijze tēra pāta, dat is met een punt naar boven, aan anderen als maramba's. Iets dergelijks wordt nog verteld van Larantoeke (Flores), waar iemand van de mindere standen geen nieuwe kleren mag dragen, zoodat een pas gekochte broek of sarong dadelijk wordt gescheurd om er een lap op te naaien. Ook de Savoeneezen hebben plaids en vrouwensarongs die alleen door de doeai's gedragen mogen worden, terwijl op Savoe ook vroeger de adat moet geheerscht hebben dat de mindere man steeds buisjes met lange mouwen droeg. Ziet men op Soemba door andere personen

dan maramba's verboden kleedingstukken dragen dan zijn het atangandi. Sommige landschappen hebben afzonderlijke teekeningen in de plaids, zooals bijv. de plaids van Melalo steeds een roode dwarsloopende streep boven en beneden hebben.

De plaids en sarongs worden meestal geweven van eigen geogst katoen, ofschoon in den laatsten tijd dit meer en meer door geïmporteerd katoen vervangen wordt.

Voor weefsels voor kabisoe's en maramba's wordt echter niet dezelfde soort katoen gebruikt, zoodat de vrouwen in het Melolosche, die bekend staan voor het vervaardigen van traaië weefsels, de vrouwen van Midden Soemba ten laste leggen dat zij het onderscheid tusschen katoen voor weefsels, voor kleedingstukken, voor maramba's en kabisoe's niet kennen.

In het binnenland wordt geen katoen geteeld en worden ook geen weefgetouwen gevonden. Het weefgetouw aan de kusten is hetzelfde als het Endeneesche en zal waarschijnlijk wel van Endeh zijn ingevoerd. De Endeneezen zijn ver in de kunst van weven en houden zich in de Goevernements-kampong Woengapoe dan ook vele hunner vrouwen bezig met het vervaardigen van sarongs en plaids, die hunne mannen in het binnenland tegen paarden ruilen. Onder de Soembaneezen wordt eene vrouw, die mooie plaids kan vervaardigen, zeer in eere gehouden. Het weven zelve geschiedt meestal door de slavinnen; het aanbrengen der figuren in het weetsel door de vrouwen der maramba's en enkele voorname kabisoe's.

Om een plaid te maken gaat men op de volgende wijze te werk. Men plaatst twee bamboe's op een afstand overeenkomende met de lengte die men aan de plaid wil geven, en windt tusschen die 2 bamboes het witte garen. Wil men er nu een vervaardigen met een zwarten grond en roode en groene figuren, dan bindt men de plaatsen die rood en groen moeten worden in bundeltjes en omwindt die. Daarna doopt men het geheele gespan in een zwarte verfstof en laat het daarna drogen, waarna men alles wat niet rood mag worden

weder dichtbindt en alleen wat rood moet worden onbedekt laat, hetgeen nu rood wordt geverfd; voor het groen handelt men evenzoo.

Daarna wordt pas overgegaan tot het weven met een weefstoel niet verschillende van die bijv. in het Buitenzorgsche in gebruik, alleen wordt de tjatjak niet gebruikt om de penggoeloeng vast te zetten, maar deze met 2 touwtjes aan de uiteinden ergens aan de muur vastgebonden, terwijl volgens de inlanders de weefstoel daar het geluid tong tong en op Soemba prék prék zou laten hooren, daar de limboean, welke 't dichtst bij de weefster is te Buitenzorg van hout en op Soemba van aan de uiteinden gespleten bamboe is gemaakt.

Zoo'n weefsel is slechts van één breedte en er wordt om eeren plaid van te maken een tweede breedte aan vastgenaaid. Maakt men op papier een schets, dan kan men alle mogelijke soorten van plaids laten vervaardigen. Een mooie plaid kost f 25.

Behalve de bovengenoemde mamoesies komt bij groote gelegenheden ook nog voor den dag een gouden sieraad in den vorm van een wassende maan, dat met een band om het hoofd wordt gebonden met de sikkels der maan naar boven. De ciseleering van die welke ik gezien heb, kwam mij voor van Europeeschen oorsprong te zijn of gevolgd naar een Europeesch model.

De gouden kettingen der Soembaneezen hebben twee namen, kanatar en sëlākāloloë, naar mate van de wijze waarop de gouden draden gevlochten zijn en hebben soms een waarde van f 7500.
